

Francesc Vicens i la 3^a re-invenció de la societat catalana

Francesc ROCA

Algú ha explicat -darrerament- que la societat catalana es re-inventa tres vegades : la primera, amb l'*intercanvi colombí* i la *ciutat continuada* dels segles XVI i XVII, la segona vegada, amb la revolució industrial i la *Renaixença* del segon terç del XIX, i la tercera, la actual (veg. “Catalunya es re-inventa 3 cops”, L'econòmic, 8 juliol 2018).

Vaig conèixer a Francesc Vicens el 1966, a *Editorial Salvat*, on treballàvem -amb molta més gent- en la confecció d'un nou diccionari enciclopèdic. Vist amb una certa perspectiva, Vicens ha estat un protagonista destacat dels prolegòmens d'aquesta tercera re-invenció de la societat catalana.

Salvat

Dos mots sobre *Salvat* : 1. estava oberta sempre, i a l'entrar -i al sortir- signaves, sense que ningú ho controlés, 2. Pagaven per hores : per a escriure el meu primer article –una biografia de 15 línies de *Colbert*- treballant-hi uns 3 matins per setmana (tenia les classes d'Econòmiques a la tarda) m'hi vaig passar un mes !, 3. Tenia una biblioteca fantàstica. S'hi passejava, elegantíssim, als 80 anys, el Dr. Jordi Rubió i Balaguer, que treballava a la casa. 4. Amb fórmules diverses, hi treballaven : Joaquim Marco, Ernest Lluch -que és qui m'hi va fer entrar- Josep M. Carandell - que venia de 2 anys a Japó-, Montserrat Valentí, Maria Lluïsa Borràs, 5. El nou diccionari enciclopèdic en 4 volums (més tard, 20, que -novetat- es venia als quioscs en fascicles) escrit per estudiants i professors progressistes tindria un gran èxit comercial. 6. Re-adaptat i publicat en la

llengua pròpia de la majoria de redactors, fou el *Salvat Català*. Vicens aconseguí que Miró en fes la coberta...

1964-66

Al 1966, havíem llegit els sensacionals articles de Joan Berenguer a *Nous Horitzons* (no sabíem que n'era el director i que els editorials també eren seus). Per exemple, al 1961, explicava que “*la integració del gran capitalisme català (FECSA, HEC, Motor Ibèrica, SGAB, Carburs Metàl·lics, MTM) en l'oligarquia general espanyola no era cosa d'ahir*”, i que l'interès del gran capitalisme català per la democràcia a Espanya era inexistent. En canvi, “*la burgesia no monopolista ha sofert una llarga evolució d'ençà 1939 ... els monopolistes, emprant a fons l'aparell de l'Estat, han (aconseguit) l'expoliació de la burgesia petita i mitjana*”. Així, passava al primer pla la contradicció entre oligarquia i “*les classes i capes socials explotades i expoliades per ella : des de el proletariat fins a la burgesia no monopolista*”(Horitzons, 4, 1961). D'on, la idea de que “*l'interès nacional de Catalunya exigeix una àmplia autonomia econòmica i política, no únicament cultural*”. Ara, hi afegeix : “*però, perquè el poble català gaudeixi d'aquesta autonomia és necessària ... la conquesta de la democràcia a tot Espanya*” (id.)

Pensàvem que la seva anàlisi de 1964 sobre els canvis en la societat espanyola era la correcta, car hi havia 3 processos que estaven canviant aquest societat : 1) les migracions del camp a les ciutats industrials, 2) la difusió i el creixement de la indústria turística (dita, a començaments de segle XX, *indústria de forasters*), 3) l'arribada de remeses de la emigració a Europa (i, podríem afegir, la represa de la inversió estrangera en els sectors punta).

També sabíem que, justament per fer aquesta anàlisi, havia estat exclòs del PSUC. Tot i això, pensàvem que, si l'objectiu era el restabliment

d'un règim democràtic a Espanya, aquella organització política, en aquells moments, era la millor opció.

El que no sabíem al 1966, és que algunes de les propostes de Francesc Vicens esdevindrien importants per a la nova re-invenció – la tercera, la d'ara- de la societat catalana.

Política, economia, art.

En qualsevol procés de re-invenció, la política, la economia i l'art van estretament lligats, tot i que es puguin presentar separadament

La política. Vicens havia estat, fins aleshores (1964), un polític professional en una variant difícil : la de la lluita clandestina pel restabliment de la democràcia a Espanya. Exiliat des de 1960, ho feia, justament, des de la gran plataforma política que era Paris. Retornat (al 1966) a una Barcelona on la dictadura seguia, Vicens hauria de re-pensar el que calia fer.

La economia. Vicens descobrirà, empíricament, la teoria de la poliarquia de Robert Dahl : que algunes grans empreses-com Editorial Salvat- o algunes grans fundacions -com la Fundació Miró, que, tindrà suports puntuals del BBVA- poden tenir la seva pròpia línia d'acció, sense el control burocràtic-polític d'una dictadura.

És molt il·lustrativa la foto d'abril de 1968, amb Vicens, Joan Miró i Joan Salvat sota d'una de les moltes grans tanques publicitàries amb el cartell de Joan Miró del diccionari *Salvat Català* . Humor a banda (car es podia accentuar : *Sàlva't Català*, o capgirar : *Català Salvat*), s'hi veu com una gran empresa -com Salvat- podia posar-se del costat d'una cultura -la catalana- políticament marginada i menystinguda. I, un xic després, es podia descobrir com una fundació (com la Miró) també podia actuar autònomament

L'art. Vicens va publicar, als anys 1950, 16 petits volums dels més de 500 de la Enciclopedia Pulga destinats a presentar al gran públic amb microllibres : 1. La escultura grega, 2. L'art romà, 3. Notre-Dame de Paris, 4. La Torre de Londres, 5, Els viatges de Marco Polo (un llibre premonitori ?), 6. L'art rus (també, premonitori ?), 7. Parsifal (la sempi-eterna influència wagneriana), 8. Edison (electricitat sense soviets ?), 9. Enric Granados (la *catalan piano music* de després), 10. Naufragis (només al mar ? més propers ?), 11 Fleming (l'escocès que va captivar les floristes de la Rambla), 12. L'art de l'àtom (intrigant, i quatre llibres de habilitats molt especials : dues de ben conegudes per Vicens : l'alpinisme i la espeleologia, i dues de noves : la exploració del fons del mar, i el circ !

Des de 1975, des de la *Fundació Miró*, Vicens va remoure les aigües de la cultura de la dictadura : innovant, promocionant, en tots els camps, amb gent de tot arreu. Per exemple, amb la empresa multinacional *Lucta*, va posar en marxa la mostra *Suggerencies Olfactives*. I, el vídeo-art, els pallassos, Brossa.

Vicens va treballar molt, i de forma molt eficaç. Per exemple, al 1977, va ésser el comissari de la exposició final del Congrés de Cultura Catalana, que, dissenyada per Enric Franch, es va obrir a la Fundació Miró.

Al 1980, a Madrid, amb Josep Termes, Corredor Mateos, Francesc Fontbona i altres, en feu una versió reduïda : *Cien años de cultura catalana, 1880-1980*, en la que vam col·laborar Carme Massana i Francesc Roca . Amb Vicens, l'art català de totes les èpoques esdevenia : identitat, nació, política.

Art i economia : la Xina és veïna

Al 1979, Vicens – i altres directors de museus- viatjà a Xina i quedà fascinat. Deu anys després, “*quan la Generalitat, davant la insistència del*

*Ministeri de Cultura xinès, buscava algú per muntar una exposició sobre la cultura i l'art de Xina, va sortir el meu nom” (J.M.Garcia Ferrer i Martí Rom : Francesc Vicens. Barcelona, 2003). Vicens tornà als museus de Xina (on, per cert, a l'estiu del 92, ens en van parlar, entusiasmats, a Paloma Lago, i a mi) . Fou el comissari de : Xina, mil anys d'art i de cultura. Una gran exposició, dissenyada, també, per Enric Franch, i difosa per la economista Antònia Bonet. El catàleg, amb el patrocini de l'empresa *Alcatel. Standard Electrica*.*

Just després, Vicens descobrí “*una col·lecció immensa d'objectes de la vida quotidiana d'una varietat inestimable que no té res a veure amb les col·leccions dels arqueòlegs, ni amb les dels etnòlegs*” (id.). Una col·lecció que era resultat de uns 50 viatges a Xina -des de 1963- del parisenc François Dautresme. Així, al 1995, a la Fundació Miró, s'obrí una nova exposició : Xina, art de viure, art de sobreviure. Vicens hi presentava : “*la delicadesa de l'artesanía de la Xina pobre ... els seus materials : bambú, paper, terrissa*”(id.). Vicens explica com art i economia van junts en el país més avançat del món, fins al segle XVIII (i, ara, per cert, en camí de tornar a anar al davant).

Xina era, per a Catalunya, un model paradoxalment proper. Xina era veïna, diu Vicens a l' excel·lent llibre-entrevista de 2003 de J.M. Garcia Ferrer i Martí Rom. Destacava, per exemple, la llarga continuïtat -i la alta qualitat formal, la perfecció estètica- de la seva eficaçíssima producció artesanal/industrial. Cent anys abans ho havien apuntat, després de les seves estades, dos personalitats extraordinàries que son uns ‘Vicens abans de Vicens’ : Sinibald de Mas, i Eduard Toda.

Les 10.000 urnes del referèndum -clandestí i públic, alhora- de l'1 d'octubre de 2017 es van fabricar, en dos dies, a Xina. I, van arribar, per mar, per on sempre s'han mogut els xinesos, al port de Marsella, al *Midi*

francès. Algú, algun dia estudiarà la explosió artesanal/industrial a l'entorn del procés polític català actual : * les senyeres, les estelades i les noves Banderes Negres, *les samarretes de color corall, grogues, negres, blanques, amb text, amb signes, amb imatges sobreimpreses, *els llaços grocs, de materials i mides ben diversos, *les cares pintades, i els tatuatges, *les arracades, els braçalets, els collarets, *els pins, els clauers, els imants de nevera, *els calendaris, les carpetes, els blocs. I, a aquesta explosió objectual, cal afegir-ne una altra : les fotos i els vídeos -artesansals ?, *professionals* ?- , els milers de fotos i de gravacions dels mòbils (que poden ésser penjats a *Instagram*, o a *Youtube*) que expliquen, o, si voleu, il·lustren, el que succeeix al carrer. I, a les places, i els parcs. Per exemple, les fotos i els vídeos de les *Vies Catalanes* d'agost-setembre de 2013, formades a més de 100 ciutats dels 5 continents.

Els carrers i la història

Com a director de la Fundació Miró, Vicens fou un dels 150 convocants de les manifestacions de l'1 i el 8 febrer de 1976, a l'Eixampla Cerdà de Barcelona, que el *gobierno* intentà dissoldre amb l'ús de la força. “*Va ser impressionant – deia al 2003-. Els periodistes van calcular que s’havien reunit 70.000 persones*”. I, afegia : “*a València va haver-hi 5 manifestants morts per la Guardia civil*”, i, “*a Madrid no va haver-hi cap manifestació pro-amnistia*”(id.).

L'Onze de Setembre de 1977 hi va haver la famosa manifestació demanant *Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia*, al Passeig de Gràcia de Barcelona. Al 2003, Vicens deia : “*soc molt escèptic respecte a l’afirmació de que es tracta de la més gran manifestació que hi ha hagut mai a Catalunya. Això és fals. ...La més gran manifestació popular a Barcelona, encara que dolgui a alguns, va ser la del Congrés Eucarístic de 1952, a la missa que es va fer a la Diagonal*” (id.).

Segur que la gran manifestació del 10 de juliol de 2010 a Barcelona, i totes les que l'han seguit, van ésser analitzades per Vicens. Potser, també ha trobat a faltar- com al 1976- manifestacions equivalents a Madrid. ´

Al 2009, però, a Revista de Girona, li deia a Mireia Costa-Pau : “*La història és un teatre fantàstic on, sovint, les victòries es converteixen en derrotes i les derrotes en victòries*”.

Francesc ROCA

26 setembre 2018